

A poliszok születése

A görögök magukat helléneknek, az országukat Hellásznak nevezték. Kr.e. 2200 körül a Balkán-félsziget déli részébe kezdtek bevándorolni.

I. A görög föld:

elhelyezkedése:

- Balkán-félsziget déli része
- az Égei-tenger szigetei
- Kis-Ázsia nyugati része

jellemzői:

- éghajlata mediterrán
- területe nagyrészt hegység, nincs nagyobb folyója, ezért itt nem alakult ki az öntözésese földművelés
- termőföldben szegény, főleg olajfa és szőlő jellemző
- építőanyagokban, ércekben gazdag
- az itt élők életében fontos a tenger, így a hajózás

lakói:

- dórok
- jónok
- akhájok (aiolok)

II. Krétai kultúra:

Összekötő kapocs a Közel-Kelet és a görögség között.

Neolitikus bevándorlók alapították Krétán az első városokat Kr.e. a 3. évezredben, ilyen pl. Knószosz.

A városok jellemzői:

- Kr.e. 2000 körül élték virágkorukat
- élén a király állt
- gazdasági rendszerét palotagazdaságnak vagy uralkodói háztartásoknak nevezzük: a palotákhoz raktárak és műhelyek tartoztak
- a királyok nemcsak a katonaság és a közigazgatás, de a gazdasági életet is irányították
- a termelőmunkát a közrendű szabadok végezték

A kréta civilizáció bukásának okai:

- természeti katasztrófa
- akhájok elfoglalták Krétát

III. A mükénei kultúra

Az akhájok Kr.e. a 2. évezredben több hullámban érkeztek, fellegrákokat, azaz erődítményeket hoztak létre. A legjelentősebb volt Mükéné. A gazdaság irányítására uralkodói háztartásokat hoztak létre, ahol az uralkodónak despotikus hatalma volt.

Az akhájok Kr.e. 1200 körül elfoglalják Tróját. A korszak hiteles forrása Homérosz Illiász és Odüsszeia című költeményei. Henrik Schlimann német régész ezek alapján tárta fel Trója romjait.

A mükénei civilizáció bukásának okai:

- belső: a városállamok egymás elleni harca
- külső: a dórok bevándorlása

IV. Poliszok születése

Kr.e. a 13. században összeomlott az uralkodói háztartások rendszere. A központi irányítás nélkül maradt emberek maguk szervezték meg a termelést. kialakult a föld magántulajdona és ügyeik intézésére kis közösségeket hoznak létre, így kialakulnak a poliszok.

Polisz=városállam: önálló államként működtek,

- saját vezetője van
- saját törvényhozása
- saját igazságszolgáltatása
- saját közigazgatása.

Ilyen pl. Athén, Spárta.

Kezdetben az élén a királyok álltak, tehát királyság koráról beszélünk. Később az arisztokraták szerezték meg a hatalmat, és létrejött az arisztokratikus köztársaság.

Társadalom:

- arisztokraták: (nagybirtokosok): a legnagyobb földek tulajdonosai voltak és a közösség ügyeit intézték. Polgárjoguk volt, így beleszólhattak a politikába és a gazdaságba
- démosz=köznép: kézművesek, parasztok, kereskedők alkották, akik politikai hatalommal nem rendelkeztek

V. Görög gyarmatosítás:

időszaka: Kr.e. 8-7. század

okai:

- túlnépesedés: nem tudják ellátni az itt élőket
- adósrabszolgaság: a parasztok eladósodtak, nem tudták magukat fenntartani

A görögök területeket fognak elfoglalni ez a gyarmatosítás.

A gyarmatosítás 3 fő iránya:

- nyugat: Dél-Itália, Szicília
- dél: Afrika
- északkelet: Fekete-tenger környéke

A gyarmatosítás hatására kereskedelmi telepeket, gyarmatokat hoznak létre. A gyarmatváros jogilag független volt az anyavárostól, de szoros gazdasági és kulturális kapcsolatban álltak.

A gyarmatosítás hatásai:

- gazdasági:
 - visszaszorul a gabonatermesztés, helyette növelik a szőlő és az olajfaültetvények területét
 - fejlődik a kézműipar
 - fellendül a kereskedelem
 - megjelennek az első pénzek
- társadalmi: megnő a démosz gazdasági súlya, akik harcolni fognak politikai jogaikért
- kulturális: megjelenik az írásbeliség, a lineáris „A” és „B” írás.

A görög vallás, a mitológia világa

Hitvilág:

Az ókori Görögország nem volt egységes, területileg szétagolt, több száz önálló poliszból állt, de a görögöket összetartotta a közös nyelv és a közös vallás. A görög vallás többisten hívő, azaz politeista vallás. A görögök istenei nem egy helyen és nem egy időben jöttek létre. A görög hitvilággal a mitológia foglalkozik.

Az istenek jellemzői:

- ember alakúak és emberi tulajdonságokkal ruházták fel őket
- halhatatlanok voltak
- az Olümposz hegyén élnek, ambróziát esznek és nektárt isznak
- csodákra képesek
- az istenek között hierarchia van, és minden istennek megvan a maga hatásköre
 - Zeusz: a főisten
 - Héra: Zeusz felesége, a házasság, a család istennője
 - Pallasz Athéné: tudás, bölcsesség istene
 - Árész: háború istene
 - Hádész. az alvilág istene
 - Posszeidon. a tengerek istene
 - Aphrodité: szépség, szerelem istene
 - Hephiasztosz: sánta kovácsisten

Az istenek és a vallás alapvetően meghatározták a görögök mindennapi életét. Az istenek igényt tartottak a tiszteletre. Az emberek áldozatokat mutattak be nekik, amiért elvárták kéréseik tiszteletét.

Nem volt pápi testület, a szertartásokat az állami tisztviselők végezték. Az állandó papsággal rendelkező szentélyek nem csak ünnepek színhelyei voltak, hanem állandó feladatokat is elláttak, pl. jóslás (Delphoi), gyógyítás

A görög hitvilág és a sport:

A görögök életében fontos szerepet játszott a testedzés. Az istenek tiszteletére gyakran rendeztek versenyeket, játékokat. A legjelentősebb vallási és sportrendezvény Zeusz tiszteletére rendezett olimpiai játékok voltak. Az első olimpiát Kr. e, 776-ban Olümpiában rendezték. 4 évente rendezték meg. Háborúban álló polisz nem vehetett részt rajta, a verseny idejére minden háborút felfüggesztettek.

A versenyek jellemzői:

- csak szabad görög férfiak vehettek részt rajta, versenyzőként és nézőként is, meztelenül
- csak egyéni versenyszámok vannak
- először csak futás volt, majd kialakult az öt próba ((birkózás, stadionfutás, távolugrás, gerelyhajítás, diszkoszvetés)
- csak az első helyezettet jutalmazták (olajág, szobor állítása, adómentesség)
- nincsenek súlycsoportok, nem időre versenyeztek, hanem győzelemig

Spárta

Alapítása, elhelyezkedése:

A dórok alapították, akik meghódították a Peloponnészoszi-félsziget déli részén élő akhájokat.

Kezdetben a többi poliszhhoz hasonlóan működött, de a Kr.e. 6. században **katona állammá** vált.

Spártai társadalom:

- **teljes jogú spártai polgár:**
 - ők a dór bevándorlók,
 - ők irányítják a poliszt
 - politikai jogaik vannak
 - az államtól egyenlő nagyságú földet kaptak
 - katonáskodniuk kellett
- **helóták:**
 - a meghódított őslakók,
 - nincs politikai jogaik
 - a spártaiak földjét művelték, a földet csak használatra kapták, cserébe terményjáradékot fizettek
 - kiszolgáltatottan éltek (akár meg is ölheték őket)
- **perioikoszok, körülakók:**
 - szabadok, de politikai joggal nem rendelkeznek
 - kézművességgel foglalkoztak

Az állam felépítése: (Tk. 46. oldal 5. ábra)

- az állam élén a **2 király** állt, az egyik a hadsereget, a másik a vallást irányította
- **népgyűlés:** minden 30 év feletti teljes jogú spártai polgár részt vehetett rajta, akik vagy elfogadták vagy elutasították a javaslatokat
- **vének tanácsa:** tagjai a 28 vén és a 2 király, az ő feladatuk volt a népgyűlésre a javaslatokat előterjeszteni
- **felügyelők:** 5 fő, az állam tényleges irányítását ők végzik, feladatuk: külpolitika, bírászkodás

A spártai nevelés és életmód: (Tk. 47. oldal 10. ábra)

A spártai nevelés célja, hogy a férfiakból jó katona, a lányokból jó anya legyen. A gyerekekkel születésüktől kezdve az állam rendelkezett.

A gyerekeket születésükkor bemutatták a vének tanácsának, ha életképtelennek találták kitették a Taügetosz hegyre.

A fiúkat 7 éves koruktól az állam nevelte. 30 éves korukban megnősülhettek, 60 éves korukig katonáskodniuk kellett.

A nehézfegyverzetű gyalogos volt a hoplita, és falanxban harcoltak.

Az athéni demokrácia kialakulása

I. Az athéni demokrácia kialakulása:

Athén az Attikai-félszigeten fekszik, a jónok alapították, a polisz Pallasz Athénéről kapta a nevét.

Kezdetben Athén államformája a **királyság** volt, tehát az állam élén a király állt, akinek korlátlan hatalma volt.

Társadalom:

- **arisztokraták:** politikai jogokkal rendelkeztek
- **démosz:** (nép): kereskedők, kézművesek, parasztok, nincs politikai joguk

Az arisztokraták elűzték a királyokat, így az államforma **arisztokratikus köztársaság** lett. Athént irányító vezetőket arkhónoknak nevezük, csak arisztokraták lehettek, mert nekik volt politikai joguk. Az arisztokratikus korban a politikai jog gyakorlás alapja a **származás**.

A gyarmatosítás hatására megnőtt a démosz vezető rétegeinek gazdasági ereje, akik támadást indítottak az arisztokrácia ellen a politikai hatalom megszerzéséért, melynek során kialakult a demokrácia (népuralom).

II. A demokrácia kialakulásának folyamata:

Az athéni demokrácia kialakulása hosszú társadalmi, gazdasági és politikai küzdelem eredménye.

DEMOKRÁCIA (démosz = nép szóból származik): valamely közösség, vagy a nép többsége által kinyilvánított politikai akarat érvényesülése.

1. Kr. e. 621 -ben Drakón arkhón írásba foglalta a törvényeket („drákói szigor”)
2. e. 594-ben Szolón arkhón új törvényeket vezet be: eltörölte az adórszolgálatot, elengedte az adósságokat (teherlerázás). Megteremtette a demokrácia alapjait. A lakosságot vagyon alapján 4 csoportba osztotta. A **vagyon** határozta meg a politikai jogokat (népgyűlés, tisztségviselés) és a kötelességeket (adóztatás és a katonáskodás).
3. Szólón után kieleződött az arisztokrácia és a démosz ellentéte, ezt használta ki **Peiszisztratosz** és zsarnoki uralmat épített ki, amit türannisznak nevezük
4. i. e. 508-ban Kleiszthenész teljessé tette a demokráciát a polgárok számára.
Intézkedései:
 - **területi alapon osztotta fel a lakosságot** 10 phülébe, a szavazás és sorsolás phülénként zajlott, ezért a döntések során a démosz akarata érvényesült a népgyűlésben.
 - **bevezette a cserépszavazást**, hogy megakadályozza a türannisz

Szólón és Kleiszthenész intézkedései során kialakultak Athén politikai intézményei:

- **eclészia** = **népgyűlés**, tagja minden 20 év feletti athéni polgár (ion férfi). A népgyűlés sorsolással és választással jelölte ki a tisztségviselőket.
 - **héliaia** = **esküdtbíró**ság (6000fő – sorsolással)
 - **bulé** = **500-ak tanácsa** (előtanácskozó szerv - sorsolással)
 - **arkhónok tanácsa**: 9 arkhón (legfontosabb hivatali tisztség – sorsolással az arisztokráciából)
 - **Areioszpagosz tanácsa** (volt arkhónokból álló tanács)
 - **sztratégoszok** = **hadvezérek** (választással 10fő, újraválaszthatók) tényleges vezetők,
5. Az athéni demokrácia fénykora **Periklész** nevéhez kapcsolódik.
- 15 éven át megválasztották sztratégosznak
 - A jogok szélesebb biztosításával célja az állami életben való gyakorlati részvétel biztosítása volt.
 - A szegényebbeknek napi díjat fizetett, hogy részt tudjanak venni a politikai életben

A görög-perzsa háborúk (Kr.e.492-448)

A háború okai:

A Perzsa Birodalom katonai jellegéből adódóan folyamatosan hódított, a Kr.e. 6. század végén elérte és befolyása alá vonta a Kis-ázsiai görög gyarmatvárosokat. Ez Athén számára kedvezőtlen, mert a perzsa terjeszkedés elvágta a Fekete-tengeri kereskedelmi útvonalakat. Ezért amikor Miléosz vezetésével a ion gyarmatvárosok fellázadtak Athén és szövetségesei segítettek a lázadókat. A perzsák levertek a lázadást és bosszút és Athén ellen vonulnak. A háború háttérben gazdasági és kereskedelmi érdekek álltak.

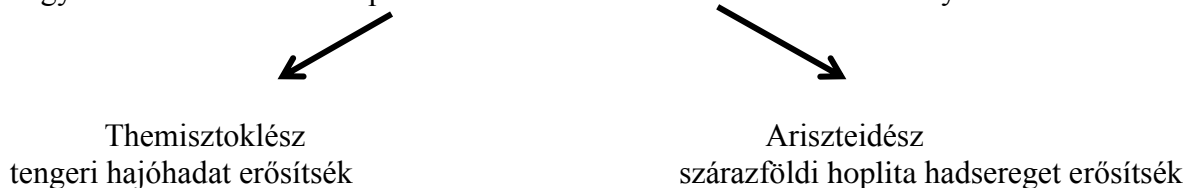
A háborúnak 3 szakasza volt:

1. szakasz: Kr.e. 492-490

a) **Dareiosz első támadása:** Kr. e. 492-ben a perzsák szárazföldön és tengeren indított támadásai kudarccal végződtek, mert az Athosz hegyfoknál a vihar szétverte a hajóhadukat, ezért visszafordulnak. A szárazföldi serege is vereséget szenved Thrákiában.

b) **Dareiosz második támadása:** Kr. e. 490-ben a szigetvilágon át támad. A perzsa hadsereg a Marathóni csatában vereséget szenvedett Miltiádész vezette görög hadseregtől.

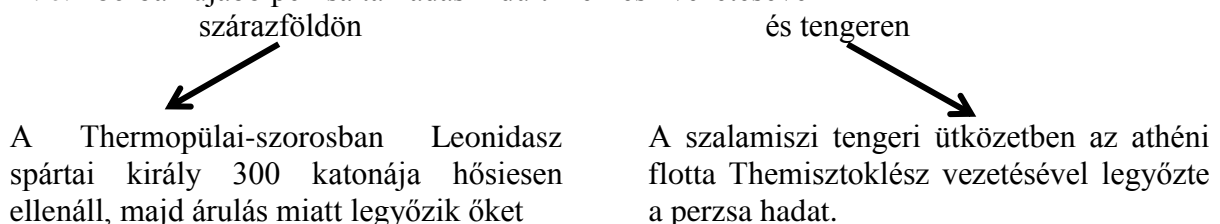
A győzelem után Athénban politikai küzdelem bontakozott ki háború folytatásáról:

Themisztoklész győz, 200 hadihajót építenek, Ariszteidészt cserépszavazással száműzik.

2. szakasz: Kr.e. 480-479

K. e. 480-ban újabb perzsa támadás indult Xerxész vezetésével

Kr. e. 479-ben a görögök újabb győzelmet értek el Plataia-nál és a Mükalé – félszigetnél

3. befejező szakasz: Kr.e. 479-448

Felmerül a kérdés, hogy folytassák-e a háborút. Athén folytatni szeretne volna, ezért Kr.e. 478-ban létrehozta a déloszi szövetséget, melyet később saját céljaira használ fel. A háború váltakozó sikerrel folyt, nem volt értelme folytatni, ezért Kr.e.448-ban aláírták a békét. Tartalma:

- a perzsák lemondanak a tengerszorosokról és a kis-ázsiai görög városokról

- és Athén sem folytatja a háborút.

ÉVSZÁM	HELYSZÍN	GÖRÖG HADVEZÉR	PERZSA KIRÁLY
Kr.e. 490	Marathón	Miltiádész	Dareiosz
Kr.e. 480	Thermopülai-szoros	Leonidasz	Xerxész
Kr.e. 480	Szalamisz-szigete	Themisztoklész	Xerxész
Kr.e. 479	Plataia	Pauszanasz	Xerxész

A poliszok válsága és Nagy Sándor birodalma

I. A poliszrendszer válsága:

A perzsa háborúk után a Déloszi-szövetség átalakul, már nem védelmi szervezet, hanem a szövetségesek Athén adófizetőivé váltak. Azokat a poliszokat, amelyek ki akartak válni a szövetségből Athén fegyverrel készítette bennmaradásra.

A poliszok között kiéleződik az ellentét:

gazdaságilag
Korintosz és a kereskedőpoliszok
között a kereskedelem miatt

politikailag
Spárta, féltékeny Athénra

Spárta Korintosz mellé áll és kitör a peloponészoszi háború (Kr.e. 431-404). A háborúban Spárta kerekedett felül a perzsák segítségével:

Következmények:

- a Déloszi- szövetség felbomlott
- Athénak le kellett
 - bontani a falait
 - mondani a flottájáról
 - mondania a tengerentúli birtokairól
- így megszűnt Athén nagyhatalmi helyzete,
- Athén hanyatlása után Spártáé lett a vezető szerep, majd egy kis időre Théba kerekedett felül.
- A polisz rendszer válságba került, mert a háború nem oldotta meg a problémát, sőt állandósultak a harcok, így a poliszok gazdaságilag már nem fejlődtek, a démosz elszegényedett, megjelenik a zsoldos hadsereg (pénzért harcol), aki k már nem a városkért indultak csatába.

Megoldás: a poliszok és a piacok egyesítése lenne, de ez nem sikerül, így ez hozzájárult Makedónia felemelkedéséhez.

II. Makedónia

Jellemzői:

- Görögországtól északra található
 - felemelkedése II. Philliposz nevéhez fűződik, aki aranypénzt veretett és ütőképes hadsereget épített ki, ez lesz a makedón falanx
- Célja: Hellász meghódítása lesz

A görögök nem egyformán fogadták a makedón támadást, 2 csoportra szakadtak

makedónbarát
Iszokratész

makedónellenes
Démoszthenész

Kr.e, 338-ban Khairóneiai csatában a görögök vereséget szenvednek, és makedón fennhatóság alá kerültek a poliszok.

Nagy Sándor (Kr.e. 336-323)

- II. Philliposz fia
- kitűnő nevelést kapott
- célja: a perzsa Birodalom meghódítása
- nagy sikereket ér el
- hadjáratai:
 - Kr.e. 334: átkelt a Dardanellákon és a Granikosz folyónál legyőzi a perzsákat
 - Kr.e. 333. iszoszi győzelem
 - elfoglalja Főniciát
Palesztinát
Egyiptomot
 - Kr.e.331. Gaugaméla: végső győzelem a perzsák fölött
- kísérletet tett India meghódítására, sikertelen volt

Nagy Sándor Birodalma:

Perzsa uralkodó lett (feleségül vette a perzsa király lányát, szuszai menyegző, 10 ezer harcos, 10 ezer perzsa lányt vett el)

Ahol nem álltak ellen, együttműködött a helyi vezető réteggel.

Városokat alapított (pl. Alexandria)

Célja a görög kultúra terjesztése: hadjáratai után a görög és a keleti kultúra összekapcsolódott, amit hellenizmusnak nevezünk.

A hatalmas birodalmat csak a hadsereg tartotta egybe, korai halála után a birodalma gyorsan felbomlott.

Görög mindennapok, művészetek és tudományok

A mindennapok jellemzői:

A görög emberek élete otthon és a közterületen zajlott, de társadalmi rétegenként és időben is változó volt.

- **a ház és berendezés:**
 - a külvilág felé zárt a ház
 - főbb használati tárgyak: kerevetek, ládák, művészi kivitelű kerámiák
 - a falakat textiliákkal, falfestményekkel, mozaikokkal díszítették
- **öltözködés:**
 - a nők és a férfiak is négyszögletes szövetdarabot tekertek maguk köré
 - a hajviselet koronként változó
- **étkezés:** leggyakrabban olívbogyót, húst, kenyeret ettek, bort ittak vízzel keverve

Építészet:

A görögök életének fontos színtere közterületek, középületek.

- A poliszok központja az **agora** (piacként is szolgáló tér), a középületek jelentős részét itt emelték.
- Kultikus épületek Athénban az **Akropolisz** (fellelgvár) a **Parthenónnal**, ami Pallasz Athéné temploma volt.
- A görög építészet jellegzetes alkotóelemei az oszlopok.

dór

jón

korinthoszi

Szobrászat:

- kezdetben még merev testtartás jellemző a szobrokra (pl. Borjúvívő fiú)
- a klasszikus korban, már mozgást mutattak be, a szobor idealizálta a férfit (pl. a diszkoszvető)
- a hellenizmus korában már érzelmeket fejeznek ki a szobrok (pl. Laókoon szoborcsoport)
- legjelentősebb alkotói:
 - Pheidiasz: Pallas Athéne, Zeusz
 - Müron: Diszkoszvető

Színház:

- Dionüszosz (bor) istentiszteletére rendezett szertartásokból alakult ki.
- a színdarabokat politika és nevelő cézzal adták elő

- rendszeresen tartottak versenyt a szerzők számára
- kezdetben az agórán adták elő a darabokat, később szabadtéri színházakat emeltek
- csak férfiak szerepelhettek
- Periklész idejében a színházba járásáért is napidíjat fizettek

Tudományok:

- **Filozófia:** A mitológiából fejlődtek ki a filozófia tudománya.
 - Jelentése: a bölcsesség szeretete
 - Képviselői: Szókratész, Platón, Arisztotelész
- **Szónoklás:** ez hívta életre az első értelmiségi réteget, a szofistákat (bölcsek), a bölcsesség vándorló tanítóit
- **Történetírók:** képviselői
 - Hérodotosz. „történetírás atyja”, megírta a görög – perzsa háború történetét, műveiben a történelmi hűségre törekedett
 - Thuküdidész: legnagyobb görög történetíró, a peloponnészoszi háború történelmét dolgozta fel